Voor wat hoort wat

De titel van dit editoriaal is een bekend Nederlands gezegde. Beladen als wij zijn met een rijke koopmanstraditie strekt dat gezegde ons zelfs tot eer. Het impliceert immers een stuk motoriek waardoor dingen gedaan worden. Het tegenovergestelde, „voor niets gaat de zon op", onderstreept als onbeïnvloedbare uitzondering dat menselijk handelen wel degelijk moet worden beloond. Gelukkig zijn er echter nog meer uitzonderingen. Vooral gedreven, ideëel ingestelde mensen verrichten vrijwilligerswerk zonder dat enige beloning in het vooruitzicht wordt gesteld. Vóór de tijd dat ons sociale-voorzieningenwerk tot stand kwam was deze groep zelfs vrij groot. Behalve geestelijken en artsen was er nog een bijzondere beroepsgroep die werd gedreven door een ideaal, en die in beginsel zelfs 24 uur per dag in dienst was. Die groep is uiteraard het lezerspubliek waarvoor de Militaire Spectator primair wordt uitgegeven: de beroepsmilitairen. Nog niet lang geleden accepteerde de militair zonder nadenken dat hij in feite 24 uur per dag in dienst was. De dienst kon te allen tijde een beroep op hem doen en hij was er dan ook. Zonder morren en zonder extra vergoedingen. Het gehele normen- en waardenpatroon speelde op dit gegeven in. Uitspraken als „dat is niet des militairs" hadden net zoveel te doen met het gedrag van de militair in als buiten het uniform. Het gedragspatroon beantwoordde op zijn beurt aan de verwachting die de burger van de militair koesterde en zo hield het systeem zichzelf lang in stand.

Met de revolutionaire veranderingen in de maatschappij in de jaren '60 en de daarop volgende vermaatschappelijking van de militaire organisatie ontstond de kentering. Het is alweer enkele jaren geleden dat door pakketvergelijking en door invoering van VROB (Vergoeding regelmatige en onregelmatige beslaglegging) en ADV (Arbeidsduurverkorting) het pakket van geldelijke vergoedingen voor de militair steeds meer ging lijken op dat van zijn burgercollega. De 40-, later gemiddeld 38-urige werkweek werd bekrachtigd en alles wat meer geschiedde, zou worden vergoed. Een vergoeding in tijd resp. geld voor meerwerk vormde het kenmerkende van de regeling. Weliswaar wekte het niveau van het bedrag (ca. f 7,- bruto per uur) de lachlust op, het bevestigde desalniettemin op onomkeerbare wijze het nieuwe gegeven dat de dienst niet langer ongelimiteerd een beroep kan doen op de vroeger klaarblijkelijk zo argeloze militair. Deze voor de militaire leiding moeilijk verteerbare ontwikkeling werd in een achterhoedegevecht enigszins gecompenseerd door het feit dat „militair oefenen" nog steeds mogelijk bleef zonder compensatie in tijd, zij het wel in geld en zelfs op een ogenschijnlijk niet onredelijk niveau: namelijk ca. f 70,- bruto per dag. Omgerekend naar het uurloon bij een 24-uursoefening verliest dat bedrag echter ook zijn glans. Hier zat evenwel een adder onder het gras, aangezien het oefenen redelijk streng was geclausuleerd en in ieder geval budgettair was begrensd. Na de initiële wrijvingen hebben de meesten met het instituut leren leven. Niet langer, en zeker niet voor de allerjongste generatie, betekenen VROB en ADV de afkoop van salarisverhoging en solidariteit met werklozen. Integendeel, voor het overgrote deel van de militairen betekent het compensatie voor extra inspanning en extra vrije dagen of uren. Voor hen die erg veel oefenen — in het bijzonder die lang op zee verkeren — betekent het zelfs een redelijk substantiële toelage.

Is dit alles een reden tot klagen? Nieuwe tijden vragen immers nieuwe aanpassingen en dat betreft ook de traditioneel en ideaal ingestelde militairen. Maar toch . . . het is in ieder geval een reden tot nadenken: welke zijn de neveneffecten van deze ontwikkeling geweest? Alhoewel ook vóór VROB en ADV slechts incidenteel veel meer dan een 40-urige werkweek werd gemaakt door de doorsnee-militair, hebben deze instrumenten een 8-tot-5-mentaliteit zoal niet teweeggebracht, dan toch in ieder geval versterkt. Overwerken dreigt meer een gunst van de betrokken militair te worden en vervangt de teamgeest van „wij blijven tot de klus is geklaard". In feite wordt de flexibiliteit uit de organisatie gesaneerd. Als immers een militaire chef slechts 38 uur per week over de militair kan beschikken zal hij niet zo soepel meer zijn om de militair vanwege gezinsomstandigheden of als beloning voor goed presteren eens wat eerder naar huis te sturen. De binding van de militair met dienst verzakelijkt en loyaliteit wordt aangetast. Kortom het „voor wat, hoort wat"-beginsel verankert zich in het militaire gedrag. Zelfs in die mate dat bijzondere inspanningen

nog slechts dreigen te worden geleverd als daar klinkklare munt tegenover staat. Het klinkt hard voor onze goed presterende militairen maar het is helaas niet minder waar. De meest recente voorbeelden zijn te vinden in een wel zeer operationele inzet, namelijk die van onze militairen in het Golfconflict.
Het zenden van Marineschepen was nog niet eens besloten of het (te lage) niveau van de toelagen werd in de pers al breed uitgemeten door individuele militairen en belangenverenigingen. Om ons (militaire) gezicht niet te schaden, werd binnen onvoorstelbaar korte tijd een toelagesysteem ingesteld waarover niemand in redelijkheid zou kunnen klagen. En ook de vervolguitzendingen van latere contingenten zijn dankzij deze „voortvarendheid" geruisloos verlopen. Is het ongemak op oervaderlandse wijze afgekocht? En wat dan nog?

Om deze vraag te beantwoordn is een vergelijking met andere landen op haar plaats. Nederlanders verdienen met de hun toekomende toelagen voor vergelijkbare of veel zwaardere prestaties al gauw enkele malen meer dan bv. Amerikanen en Engelsen. In een coalitie-operatie wekt dat uiteraard de afgunst op, te meer als de coalitiegenoot langer onder extremere omstandigheden moet verkeren. Voorts is het voor de Staat der Nederlanden een dure uitgavenpost. Zeker als niet 600 of 1000 maar tienduizenden militairen bij inzet in een conflict zouden moeten worden betaald. Reeds nu zijn financiële overwegingen onverbrekelijk verbonden met regeringsbesluiten om militairen elders in te zetten. Nu zullen de kenners van de regelgeving zeggen dat in oorlogstijd zulk een toelagesysteem niet geldt. Dat is juist, maar wat was de Golfoorlog dan? Wanneer is er in de nieuwe wereldorde sprake van een oorlog als de Golfoorlog het niet was? Het feit dat Nederland Irak niet de oorlog heeft verklaard verandert de facto niets aan deze situatie. Onze regelgeving verschaft hierop geen antwoord.

Dankzij deze enkele jaren geleden ingeslagen weg heeft zich haast ongemerkt en sluipend het besef in ons vastgezet dat extra militaire prestaties inclusief het echte militaire oefenen en inzet bij crises en, naar ik vrees, bij oorlog een forse extra beloning vereisen. Deze ontwikkeling doet afbreuk aan de zo gewenste flexibele inzet van de krijgsmacht van morgen. Dat dit gevaar levensgroot dreigt, blijkt uit landen die ons op dit pad zijn voorgegaan. Reeds langer dan Nederland kent Noorwegen vanwege de zeer oververhitte arbeidsmarkt van de jaren '70 (toen daar een olie-*boom* plaatsvond) een fors toelagesysteem voor overwerk. Zo krijgt een Noorse militair het 8- tot 10-voudige van zijn Nederlandse college als hij een nacht dooroefent. Hier heeft de wal het schip echter al gekeerd omdat het budget nauwelijks meer grootschalig en frequent oefenen toelaat. Het is duidelijk dat een dergelijke ontwikkeling niet past in het toekomstbeeld van de Nederlandse defensie waarbij flexibiliteit, inzet op grotere afstand en kwaliteit hoofdkenmerken zijn.

In hoeverre zijn wij in Nederland al een onomkeerbare route ingeslagen? Zoals gezegd, de jongste generatie weet al niet beter en afschaffing van de huidige verworven rechten zal zeker niet zonder meer worden geaccepteerd. Wat moet er dan gebeuren? Enquête op enquête toont aan dat de militair in materiële zin wel wat overheeft voor de oerkenmerken van de militaire dienst: saamhorigheid en loyaliteit. Deze eigenschappen betekenen evenwel niet dat alles wordt geaccepteerd. De verfoeilijke pakketvergelijkingen leveren hiervan het schoolvoorbeeld. Militairen vroeger, nu en in de 21e eeuw zijn nu eenmaal anders dan burgers. Zij moeten alom inzetbaar zijn, veelvuldig kunnen worden verplaatst, verhuizen, gescheiden gezinsleven accepteren resp. dagelijks uren forensen, langdurig op grote afstand van thuis in vreemde gebieden verkeren en in verschillende gradaties oorlogsgevaar trotseren. Al deze uitdagingen gaan zij aan; zij houden er zelfs van maar dan moet er wèl wat tegenover staan. Mooie woorden van trotse ministers en generaals zijn goed maar niet voldoende. Meer vrije tijd levert ook geen oplossing; er zijn al zoveel vrije dagen dat verlofoverschotten alleen maar groeien. Hogere VROB-toelagen? Geen militair zal ze weigeren. Zoals eerder betoogd versterkt dat echter nog meer het „voor wat, hoort wat"-principe. Hoe belangrijk dit principe ook is, belangrijker lijkt het de bijzondere positie van de militair herkenbaar te maken door middel van structurele maatregelen in de salarissfeer en de secundaire arbeidsomstandigheden.

Indien in lijn met de ambitieuze pretenties van de Defensienota een kleinere maar meer inzetbare en kwalitatief betere defensie wordt nagestreefd, is een hernieuwde erkenning voor de bijzondere rechtspositie van de militair vereist. Slechts dan zal de dominante rol van het „voor wat hoort wat"-principe haar kracht verliezen. De Nederlandse militair verdient deze erkenning en de daarbij behorende consequenties.